

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף קכז

(בעמוד הקודם)

אמר ר' אמי - טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים. דאמר קרא "וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לְשִׁנְיָאָה" **עד שיהא בן משעת הויה:** בן בכור שנולד 'טומטום' דהיינו כשאיבר המין שלו מכוסה בעור ולא ידוע האם הוא זכר או נקבה, ולאחר מכן נקרע העור והתברר שהוא זכר. הוא לא נחשב ל'בכור' לדין ירושה, והוא לא נוטל פי שניים לאחר מיתת האב. דין זה לומדים מפרשת ירושת הבכור, המדברת על איש שיש לו שתי נשים שהבכור משתיהן הוא היורש פי שניים, למרות שאימו היא השנואה משתיהן (עיין 'הפסוקים בהרחבה' H) "כִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאֶחָת אֶהְיֶה וְהָאֶחָת שְׁנוּאָה וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים הָאֶהְיֶה וְהַשְּׁנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לְשִׁנְיָאָה" המילה 'והיה' מיותרת ללמד שהבן הבכור צריך להיות ידוע כבכור משעת ההויה שלו בעולם, כלומר משעת הלידה. אבל טומטום לא ידוע האם הוא זכר או נקבה.

רב נחמן בר יצחק אמר - אף אינו נידון כבן סורר ומורה דאמר קרא "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה" עד שיהא בן משעת הויה: ילד שנולד טומטום אין לו דין 'בן סורר ומורה' כשיגדל. כי גם כאן לומדים מהפסוק שעליו להיות 'בן' משעת ההויה שלו בעולם כלומר משעת הלידה, ואילו טומטום אינו ידוע האם הוא בן או בת.

אמימר אמר - אף אינו ממעט חלק בכורה שנאמר "וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים" עד שיהא בן בשעת לידה: אם הם שלושה בנים, ואחד משני הבנים שנולדו לאחר הבכור הוא טומטום, הוא לא ממעט את חלק הבכורה מהבכור. דהיינו אם האב הוריש 9 מנים, קודם כל מחלקים אותם לשלוש, והבכור נוטל את חלק הבכורה שלו מתוך השלוש חלקים דהיינו 3 מנים, כאילו אין כאן כלל בן שלישי. ולאחר מכן מתחלקים שלושת הבנים ב-6 המנים הנותרים, וכל אחד מקבל 2 מנים עבור החלק הפשוט שלו.

אבל אם הבן השלישי לא היה טומטום, הוא כן היה ממעט את חלק הבכורה. דהיינו בתחילה היו מחלקים את ה-9 מנים ל-4 חלקים (כל חלק שווה 2 מנים ורבע),

והבכור היה נוטל פי שניים דהיינו שני חלקים מתוך הארבע, כלומר 4 וחצי מנים, ושני הבנים היו מקבלים כל אחד 2 ורבע מנים.

רב שיזבי אמר - אף אינו נימול לשמנה דאמר קרא "אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיִלְדָה זָכָר ... וּבָיִים הַשְּׂמִינִי יְמוּל" עד שיהא זכר משעת לידה: תינוק שנולד בשבת הברית שלו יוצאת בשבת הבאה, ועושים לו ברית בשבת למרות שהברית כרוכה בעשיית מלאכה בשבת, כי הברית דוחה את השבת. לומדים זאת מהפסוק **"וּבָיִים הַשְּׂמִינִי יְמוּל"** באותו היום ואפילו בשבת.

רב שיזבי אומר שטומטום שנקרע, מילתו אינה דוחה את השבת. כי מהפסוק לומדים שדוקא מי שנולד זכר מילתו דוחה שבת, ולא מי שנולד כשלא ידוע האם הוא זכר או נקבה.

רב שרביא אמר - אף אין אמו טמאה לידה דאמר קרא אשה "אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיִלְדָה זָכָר וְטִמְאָה שְׁבַעַת יָמִים" עד שיהא זכר משעת לידה: יולדת טמאה גם אם לא ראתה דם. אם ילדה זכר היא טמאה שבעת ימים ואם ילדה נקבה היא טמאה שבועיים. מהפסוק לומדים שרק אם ילדה זכר היא טמאה ולא אם ילדה טומטום. וכן דנקא אם ילדה נקבה היא טמאה ולא אם ילדה טומטום.

מיתבי המפלת טומטום ואנדרוגינוס תשב לזכר ולנקיבה תיובתיה דרב שרביא!
תיובתא: הגמרא מקשה על רב שרביא. בכרייתא כתוב שאשה שהפילה טומטום או אנדרוגינוס (= שיש לו את שני איברי המין) היא טמאה מספק כמו בלידת זכר וכמו בלידת נקבה. דהיינו היא טמאה שבועיים למרות שלא ראתה דם, כדין יולדת נקיבה (אבל יולדת זכר טמאה רק שבעה ימים, אלא שאנו חוששים לשני הכיוונים ומחמירים עליה שמא הולד היה נקיבה). מאידך היא יושבת ארבעים יום על 'דם טוהר', דהיינו שאם תראה דם עד ארבעים יום היא תהא טהורה ולאחר מכן טמאה נדה, כדין יולדת זכר (ומארבעים ואילך אם תראה דם תהא טמאה, למרות שביולדת נקבה יש לה שמונים יום 'דם טוהר', כי כאמור אנו חוששים שמא הוא היה זכר). (עיין 'הפסוקים בהרחבה' H).

הגמרא מסיקה שאכן זו תיובתא על רב שרביא.

לימא תיהוי תיובתא דרב שיזבי?: לכאורה יש מכאן קושיא גם על רב שיזבי שאמר שלא עושים ברית בשבת לטומטום. כי הכרייתא כן מתייחסת לטומטום כ'זכר' אלא

שהיא מחמירה להתייחס אליו גם כנקבה מספק שמא הוא זכר שמא נקבה, ואילו רב שיזבי סובר שהוא לא זכר כלל.

דחיה: **תנא ספוקי מספקא ליה ולחומרא:** התנא מסתפק האם מה שאמרה התורה "וַיִּלְדָּה זָכָר" בא ללמד על טומאה וברית מילה בזמנה דוקא בזכר ולא בטומטום. או שהתורה באה ללמד רק שאשה המזריעה תחילה יולדת זכר (כמו שדרשה הגמרא במסכת נדה דף לא'א). ולכן התנא אמר שעלינו להחמיר ולתת על האשה טומאה של זכר. וכן רב שיזבי סובר כמותו, והוא רק אמר שעלינו להחמיר ולא למול אותו בשבת.

אבל על רב שרביא קשה. כי רב שרביא אמר שהאשה לא טמאה כלל, והיינו שהוא נקט לקולא, ואילו התנא מחמיר בה!

קושיא: **אי הכי תשב לזכר ולנקבה ולנדה מיבעי ליה! קשיא:** אם התנא באמת רק מסתפק שמא יש לדרוש את הפסוק "וַיִּלְדָּה זָכָר" לאשה מזרעת תחילה. אם כן מדוע הוא נקט לקולא ואומר שלילדת יש ימי טוהר עד ארבעים יום? והרי יתכן שבאמת הפסוק בא ללמד שלילדת טומטום אין את דיני הטומאה של יולדת, וממילא הדם שהיא תראה לאחר לידתה הוא דם נדה. ואם כן היה על התנא לומר שיש להחמיר עליה גם טומאת לידת זכר, וגם טומאת לידת נקיבה, וגם טומאת נידה!

הגמקא מסיקה שאכן זו קושיא.

אמר רבא תניא כוותיה דר' אמי, 'בן' ולא טומטום 'בכור' ולא ספק: ישנה ברייתא כמו רב אמי שאמר שבכור טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שניים בירושה. כי מהמילה 'בן' האמורה בפרשת בכורה לומדים דוקא בן ולא טומטום. ומהמילה 'בכור' לומדים דוקא בכור ולא ספק.

שאלה: **בשלמא 'בן' ולא טומטום 'כדר' אמי, אלא 'בכור' ולא ספק' לאפוקי מאי:** אמנם את הדרשה מהמילה 'בן' אנו מבינים והיינו כדברי רב אמי. אבל את הדרשה מהמילה 'בכור' איננו מבינים, על איזה מקרה של ספק מדברת הברייתא שהבכור לא יורש בו?

תשובה: **לאפוקי מדדרש רבא:** הדרשה של הברייתא ב'בכור', באה ללמד שלא כדברי רבא. להלן הגמרא תבאר שרבא חזר בו מדבריו.

זדרש רבא - שתי נשים שילדו ב' זכרים במחבא כותבין הרשאה זה לזה: שתי נשים של איש אחד, שילדו כל אחת בן ביחד במחבוא, ולא ידוע מי ילדה את בנה הראשון והוא הבכור. אחד מהם יכול לכתוב כתב הרשאה לשני שהוא נותן לו במתנה את חלק הבכורה שלו, והולך השני וגובה את חלק הבכורה משאר האחים ממה נפשך. או שהוא עצמו הבכור, או שהוא קיבל את החלק של אחיו הבכור. (הבכור יכול לתת במתנה את חלקו לאחיו, כי למדנו לעיל שיש לבכור זכות בחלק הבכורה קודם החלוקה, וממילא הוא יכול לתת אותו במתנה לאחיו).

על כך מלמד הפסוק שאפילו שבסברא נראה שאפשר לעשות זאת, בכל אופן גזירת הכתוב היא שלא יתנו לו חלק בכורה מספק.

א"ל רב פפא לרבא - והא שלח רבין 'דבר זה שאלתי לכל רבותי ולא אמרו לי דבר, ברם כך אמרו משום ר' ינאי הוכרו ולבסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה, לא הוכרו אין כותבין הרשאה זה לזה': רב פפא שמע את דברי רבא, והקשה לו מדברי רבין בשם רבי ינאי. אם בשעת הלידה היה ניכר מי משני האחים הוא הבכור ומי הפשוט, ולאחר מכן הם נתערבו ולא ידוע מי הוא הבכור, הם יכולים לכתוב הרשאה זה לזה. כי הפסוק מלמד רק שבשעת לידה צריך לדעת מי הבכור. אבל אם לא הוכר כלל מי הבכור בשעת הלידה, לא יועיל להם לכתוב כתב הרשאה, כי הפסוק מלמד שמקרה כזה אין חלק בכורה מספק.

הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש - זכרים שאמרת לך טעות הן בידי, ברם כך אמרו משום ר' ינאי הוכרו ולבסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה לא הוכרו אין כותבין הרשאה זה לזה: לאחר ששמע זאת רבא הוא העמיד מתורגמן ודרש שמה שהוא אמר היה טעות וכו'.

*

שלחו ליה בני אקרא דאגמא לשמואל, ילמדנו רבינו: מה הדין במקרה היו מוחזקים על פלוני שהוא בכור (= מדובר שהיה עליו קול שהוא בכור, ולא שהיו עדים שהוא בכור), ואמר אביו על בן אחר שהוא הבכור, האם האב נאמן במקום שיש חזקה שמכחישה את דבריו או לא?

שלח להו: שלח להם שמואל - זה שהוא מוחזק שהוא בכור וזה שאמר עליו אביו שהוא בכור כותבים הרשאה זה לזה.

שאלה: מה נפשך, אי כרבנן סבירא ליה לישלח להו כרבנן, אי כרבי יהודה סבירא ליה לישלח להו כרבנן, שישלח לבני אקרא דאגמא שאין האב נאמן, ואם הוא סובר כרבי יהודה, שישלח להם שהאב נאמן. מחלוקתם של רבנן ורבי יהודה תובא מיד.

תשובה: מספקא ליה אי כרבי יהודה אי כרבנן: שמואל הסתפק כמי ההלכה.

הגמ' מביאה את מחלוקתם של רבנן ורבי יהודה:

מאי היא? דתניא: נאמר בתורה "כִּי אֶת הַבְּכֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִכִּיר לְתֹת לוֹ פִּי שְׁנַיִם", תיבת "יכיר" מיותרת והיא באה ללמדנו שהאב יכירנו לאחרים, כלומר האב יכול להעיד שזהו בנו הבכור, ומכאן אמר רבי יהודה שהאב נאמן לומר 'זה בני הבכור' למרות שאנחנו מוחזקים בכך אחר שהוא הבכור. וכן האב (= במקרה שהוא כהן) נאמן לומר 'לאחר שגירשתי את אשתי חזרתי ונשאתי אותה והיא ילדה לי את הבן הזה', או 'נשאתי אשה גרושה / חלוצה והיא ילדה לי את הבן הזה', ונמצא שהוא כן גרושה / חלוצה והוא 'חלל' הפסול לכהונה. וחכמים אומרים, אין האב נאמן לא בככור (במקרה שאנחנו מוחזקים בכך אחר שהוא הבכור), ולא בחלל.

קושיא: א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא: אמנם לרבי יהודה מובן שהתורה כתבה "יכיר" ללמדנו שהאב יכירנו לאחרים אפילו כשיש לנו חזקה על בן אחר שהוא הבכור, אבל לרבנן הסוברים שהאב לא נאמן, מדוע התורה כתבה זאת?

תירוץ: בצריך היכרא: "יכיר" נכתב ללמדנו שהאב נאמן לומר על בנו שהוא הבכור במקום שלא מוחזק לנו בכך אחר שהוא הבכור.

קושיא: למאי הלכתא? לשם מה הוא נכתב? אם כדי ללמדנו שהאב יכול לתת לו פי שנים, אין בזה צורך! שהרי האב יכול לתת בחייו את נכסיו במתנה גם לאדם אחר אם ירצה בכך, ונמצא שיש כאן 'מיגו', דהיינו מתוך שהאב יכול לתת את נכסיו למישהו אחר לכן אנחנו אומרים שאין לו סיבה לשקר ובאמת זהו בנו בכורו, שהרי בכל מקרה הוא יכול לתת לו פי שנים בחייו גם הוא אינו הבכור.

תירוץ: לא צריכא: "יכיר" נכתב ללמדנו שהאב נאמן לומר על בנו שהוא הבכור גם לגבי נכסים שנפלו לו לאחר מיתתו, שאינו יכול לתת לו אותם באותה שעה שהוא מעיד עליו שהוא הבכור, שאז אין לו את ה'מיגו' הנ"ל שהרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ובכל זאת הוא נאמן.

קושיא: ולר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, "יכיר" למה לי? שהרי הוא יכול להקנות לו את הנכסים שיפלו לו לאחר מותו, ונמצא שיש לאב 'מיגו' ופשוט שהוא נאמן.

תירוץ: **בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס:** "יכיר" נכתב ללמדנו שהאב נאמן לומר על בנו שהוא הבכור גם לגבי נכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, והפסוק בא ללמדנו שגם בנכסים הללו הוא נוטל פי שנים למרות שאין כאן 'מיגו', שהרי גם רבי מאיר הסובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם זה רק במקרה שכשהם הגיעו לידינו יש לו כח להקנותם לאחרים, אבל אם נפלו הנכסים לאב בשעה שהוא גוסס הרי אז אין בכוחו וביכולתו לדבר ולהקנות את נכסיו לאחרים, ונמצא שאין כאן 'מיגו', ולכן היה מקום לחשוב שהוא לא יכול להקנותם לפני שהם יבואו לידינו שהרי אפילו בשעה שהם כבר בידו אין בו כח להקנותם, וכל שכן שאין בו כח להקנותם לפני שבאו לידינו, לכך נאמר "יכיר" ללמדנו שבכל זאת הוא נאמן לומר שהוא הבכור גם לגבי נכסים שנפלו לו כשהוא גוסס.

*

ת"ר היו מוחזקין בו שהוא בכור וכו': היו מוחזקים בכך אחד שהוא בכור, ואמר אביו על בן אחר שהוא הבכור, האב נאמן. ואם היו מוחזקים בכך אחד שאינו בכור, ואמר עליו אביו שהוא הבכור, אין האב נאמן.

רישא רבי יהודה וסיפא רבנן: מבארת הגמ' שהרישא של הברייתא היא כדעת רבי יהודה שהאב נאמן גם במקום שיש כנגדו חזקה, ואילו הסיפא היא כדעת רבנן שאין האב נאמן במקום שיש כנגדו חזקה.

*

א"ר יוחנן, אמר בני הוא, וחזר ואמר עבדי הוא, אינו נאמן: אמר האב על אדם אחד 'בני הוא', ואח"כ חזר ואמר על אותו אדם 'עבדי הוא', אינו נאמן במה שאומר כעת 'עבדי הוא', לפי שהתורה נתנה לו נאמנות על מה שאמר בהתחלה 'בני הוא' (= "יכיר"), והכלל הוא ש'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד', דהיינו שאינו יכול לחזור בו ולהכחיש את דיבורו הראשון. [ואינו יכול לטעון שבאמת הוא עבדו אלא שקרא לו 'בני' כיון שאוהבו כבנו, לפי שאין דרך בני אדם לקרוא לעבדו 'בני'].

עבדי הוא, וחזר ואמר בני הוא נאמן, דמשמש לי כעבדא קאמר: אבל אם הוא אמר על אדם אחד 'עבדי הוא', ואח"כ חזר ואמר על אותו אדם 'בני הוא', הרי הוא

נאמן במה שאומר כעת 'בני הוא', לפי שאינו סותר את דיבורו הראשון, אלא הוא מפרש את דבריו שכוונתו היתה שבנו משמש אותו הרבה כמו עבד. [אבל ברישא לא שייך לומר שהוא מפרש את דבריו שכוונתו היתה שהוא אוהב את עבדו כבנו, לפי שאין דרך לכנות את העבד בשם 'בני' בשום אופן].

וחילופיה אבית המכס: אבל לגבי בית המכס הדין הוא להיפך, ששם הרגילות היא לקרוא לעבדו 'בני' כדי להבריחו מן המכס, אבל הוא לעולם לא יקרא לבנו 'עבדי' כיון שהוא סתם מפסיד מכך. **הגמ' מבארת:**

היה עובר על בית המכס, ואמר בני הוא, וחזר ואמר עבדי הוא, נאמן: כלומר שאמר למוכסים 'בני הוא', ולאחר שעבר משם והמשיך הלאה חזר ואמר 'עבדי הוא', הרי הוא נאמן במה שאומר כעת 'עבדי הוא', לפי שהוא אמר למוכסים 'בני הוא' רק כדי להבריחו מהמוכסים שלא יטלו ממנו מכס (= דרכם היתה ליטול מכס עבדו העבד ולא עבדו הבן).

אמר עבדי הוא, וחזר ואמר בני הוא, אינו נאמן: אבל אם הוא אמר למוכסים 'עבדי הוא', ולאחר שעבר משם והמשיך הלאה חזר ואמר 'בני הוא', אינו נאמן במה שאומר כעת 'בני הוא', לפי שבבית המכס אף אחד לא קורא לבנו 'עבדי' משום שבכך הוא מתחייב לשלם עליו מכס, ולכן אם הוא לא היה עבדו הרי שהוא לא היה קורא לו 'עבדי'.

קושיא מברייתא: מיתיבי, היה משמשו כבן, ובא ואמר בני הוא, וחזר ואמר עבדי הוא, אינו נאמן: אם אדם פלוני היה משמשו כמו בן, דהיינו שהיה מלבישו ונועל לו את נעליו ומכניסו ומוציאו, אבל לא היה עושה עבדו עבודת עבד, ואמר עליו 'בני הוא', ואח"כ חזר ואמר 'עבדי הוא', אינו נאמן במה שאומר כעת 'עבדי הוא', שלמרות שהוא יכול לטעון שבאמת הוא עבדו אלא הוא קרא לו 'בני' לפי שהוא משמש אותו כמו בן, בכל זאת אינו נאמן, לפי שאין דרך לקרוא לעבדו 'בני' אפילו אם הוא משמשו כמו בן, לפי שהאדון לא מחבבו כמו בנו.

היה משמשו כעבד, ובא ואמר עבדי הוא, וחזר ואמר בני הוא, אינו נאמן: כלומר אינו נאמן במה שאומר כעת 'בני הוא', ולמרות שהוא יכול לטעון שבאמת הוא בנו אלא שהוא קרא לו 'עבדי' בגלל שהוא משמש אותו כמו עבד, אינו נאמן לפי שאדם לא קורא לבנו 'עבדי'. ע"כ הברייתא. ומהסיפא של הברייתא קשה על רבי יוחנן שאמר לעיל 'עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא נאמן', שלשיטתו אדם יכול לפרש את דבריו שכוונתו היתה שבנו משמש אותו הרבה כמו עבד.

תירוץ: אר"נ בר יצחק התם זקארו ליה 'עבדא מצר מאה': בסיפא של הברייתא מדובר שהוא אמר עליו 'עבד שסמוכים לי עליו מאה דינר במצר שלו' (= הגמ' תבאר מיד), ולכן הוא לא נאמן במה שחוזר ואומר אח"כ שהוא בנו, לפי שאדם לא אומר דברים כאלה על בנו אפילו אם הוא משמשו כעבד.

מאי 'מצר מאה'? מצר עבדא ק' זוזי: שהוא אמר עליו 'עבד ששווה מאה זוז'.

הפסוקים בהרחבה

פרשת בכורה

כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכר לשניאה: {טז} והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר: {יז} כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה:

פרשת לידה

דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבועת ימים כימי נדת דותה תטמא: {ג} וכיום השמיני ימול בשר ערלתו: {ד} ושלושים יום ושלושת ימים תשב בדמי טהרה בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה: {ה} ואם נקבה תלד וטמאה שבועים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה: